

Миненко Л. М.
аспірант, заступник начальника відділу
Національного банку України

Mynenko L. M.
The National Bank of Ukraine

ДІЯЛЬНІСТЬ ІНОЗЕМНИХ БАНКІВСЬКИХ ГРУП В УКРАЇНІ: КЛЮЧОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА РИЗИКИ

ACTIVITY OF FOREIGN BANKING GROUPS IN UKRAINE: KEY TRENDS AND RISKS

Анотація. Іноземні банківські групи відіграють важливу роль у глобалізованій світовій фінансовій системі. Стаття спрямована на оцінку впливу банків-членів цих груп на банківську систему України. Проведений структурний аналіз якості активів, пасивів та фінансових результатів банків іноземних банківських груп дає можливість оцінити вплив на національну банківську систему консолідованого зарубіжного банківського капіталу та виявити ризики такого впливу.

Ключові слова: іноземні банківські групи, банки, фінансові показники діяльності іноземних банків, ризики банківської системи.

Вступ та постановка проблеми. Політика оздоровлення банківської системи, яка проводиться Національним банком України починаючи з 2014 року, має на меті насамперед скорочення чисельності неплатоспроможних і кептивних банківських установ. Водночас ці заходи впливають на стійкість банківської системи і спонукають до пошуку нових способів урівноваження інтересів вкладників, кредиторів та власників банків. Під час періодів нестабільності, зумовлених як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками, додаткову загрозу може становити іноземний банківський капітал. Отже, сьогодні важливим завданням, яке стоїть перед національним регулятором, є врахування сили його впливу на банківську систему України та об'єктивне оцінювання потенційних загроз такого впливу.

Нині банкам іноземних банківських груп належить значна частка банківської системи України [3]. Великі гравці банківського ринку становлять більше загроз для стабільності національної банківської системи порівняно з дрібними. Таким чином, з огляду на те, що банки з іноземним капіталом зазвичай мають вищу капіталізацію та обсяг активів порівняно з вітчизняними банками, їхня діяльність заслуговує на особливу увагу.

Крім того, незважаючи на цілу низку позитивних наслідків присутності банків-членів іноземних груп, вони все-таки спричиняють низку специфічних ризиків для національної банківської системи (загроза часткової втрати контролю Національним банком України, незацікавленість іноземних банків кредитувати довгострокові проекти через нестабільність політичної ситуації в країні, ймовірність різкого відтоку капіталу внаслідок економічних та політичних шоків, лобіювання інтересів світових транснаціональних компаній). З огляду на активізацію зазначених вище процесів питання оцінювання діяльності іноземних банківських груп в Україні в аспекті їхнього впливу на ризики національної банківської системи набуває особливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема оцінювання стійкості банківської системи знайшла відображення у працях, І. Белової, М. Греченюк, Р. Корнилюка, О. Дзюблюка, Р. Михайлюка, О. Єлісєвої, Є. Гарькавого, Ж. Довгань, С. Шумської, Д. П'ятиницького [3; 7]. Дослі-

дженню банківських ризиків приділяли увагу С. Фрост, А. Лобанов, Л. Примостка, І. Гуцал, В. Іванов, А. Малихін, А. Шевчук [5, 9–11]. Ідентифікації банківських груп присвячені праці О. Берегулі, Т. Савченко, Л. Миненко [4, 6, 8].

Мета статті – на основі аналізу ключових фінансових показників діяльності банків іноземних банківських груп оцінити вплив на національну банківську систему консолідованого зарубіжного банківського капіталу.

Результати дослідження. За статистичними даними Національного банку України [2] станом на 01.10.2016 р. в Україні здійснювали свою діяльність 25 банків іноземних банківських груп (таблиця 1), ще 5 банків – із державною часткою, 8 банків – групи I, 62 – групи II (разом 100 платоспроможних) та 3 неплатоспроможні банки¹.

При цьому частка активів в Україні міжнародних банківських груп незначна та переважно становить менше 1% загальних активів групи.

Використовуючи офіційні статистичні дані НБУ [2], порівняємо структуру активів, зобов'язань, якість власного капіталу та фінансові результати чотирьох груп банків із відповідними показниками банківської системи.

Основними тенденціями діяльності банків України протягом останніх років є:

- зростання обсягів активів та частки іноземного капіталу (рис. 1):
- погіршення якості кредитних портфелів банків;
- збиткова діяльність банківського сектору;
- поступове підвищення капіталізації банків (зокрема, за результатами діагностичного обстеження НБУ) та реалізація затверджених регулятором планів капіталізації.

Так, за 9 місяців 2016 р. обсяг іноземного капіталу в банківській системі України зріс на 61 млрд. грн., тобто до 142 млрд. грн., що на 01.10.2016 р. становило 50% від загального обсягу статутного капіталу діючих банків (на 01.01.2016 р. – 38%) [2].

Варто зазначити, що банки іноземних банківських груп, контролюючи половину банківського капіталу, концентрують лише близько третини активів та зобов'язань. Однак така присутність іноземних банків у банківській системі України передбачає певний рівень залежності від інших країн (країни походження капіталу), що створює додаткові загрози для вітчизняної банківської системи.

¹ Згідно з розподілом Національного банку України на 2016 рік

Банки-члени іноземних банківських груп, що функціонували в Україні станом на 01.10.2016 р.

Банк, що функціонує в Україні	Міжнародна група	Загальні активи групи	Країна розташування головної установи групи
ПАТ «Промінвестбанк»	ВЕБ	3553 млрд. руб.	Російська Федерація
ПАТ «ВіЕс Банк»	Сбербанк	27 335 млрд. руб.	
ПАТ «Сбербанк»			
ПАТ «Банк Форвард»	Русский стандарт	442 млрд. руб.	
ПАТ «ВТБ банк»	ВТБ	13 642 млрд. руб.	
АТ «БМ Банк»			
ПАТ «КРЕДОБАНК»	PKO BP	266 940 млрд. пол. злотих	Республіка Польща
ПАТ «Ідея Банк»	Getin Holding S.A.	23 млрд. пол. злотих	
ПАТКБ «Правекс-Банк»	Intesa Sanpaolo	677 млрд. євро	Італія
ПАТ «Креді Агріколь Банк»	Credit Agricole	159 млрд. євро	Франція
АТ «УкрСиббанк»	BNP Paribas Group (59,9%)	2077 млрд. євро	Франція
АТ «ПРЕУС БАНК МКБ»	Πιπευc	82 млрд. євро	Греція
ПАТ «Укрсоцбанк» ²	UniCredit Group	860 млрд. євро	Австрія
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	Raiffeisen Group (88%)	206 млрд. шв. франків	Австрія
ПАТ «ІНГ Банк Україна»	ING Group	1002 млрд. євро	Нідерланди
ПАТ «СітіБанк»	Citigroup	1731 млрд. дол. США	США
АТ «Прокредит Банк»	ProCredit Group	6009 млрд. євро	Німеччина
ПАТ «Дойче Банк ДБУ»	Deutsche Bank Group	10 млрд. євро	Німеччина
ПАТ «СЕБ Корпоративний Банк».	SEB Group	2496 млрд. шв. крон	Швеція
ПАТ «Кредит Європа Банк»	Fiba Group	8369 млн. євро	Туреччина
ПАТ «Марфін Банк»	Cyprus Popular Bank ³	–	Кіпр
ПАТ «АЛЬФА-БАНК»	Alfa Group	31 млрд. дол. США	Люксембург
ПАТ «НЕОСБАНК» ⁴	ABN Ukraine Limited ⁵		
ПАТ «Універсал Банк» ⁶	EFG Group	6 млрд. франків	Греція
АТ «ОТП Банк»	OTP Group	10 719 млрд. форинтів	Угорщина

Джерело: побудовано автором за даними НБУ [2] та сайтів власників іноземних банків.

Проте реальні ризики для України пов'язані зі збільшенням частки російського капіталу в банківській системі (з 52 834 млн. грн. на 01.01.2016 р. до 88 024 млн. грн., або 33% статутного капіталу платоспроможних банків на 01.10.2016 р.).

З огляду на те, що Російська Федерація зараз є країною-агресором та під контролем її уряду (прямим/опосередкованим) перебувають такі банки, як ПАТ «Промінвестбанк», ПАТ «ВіЕс Банк», ПАТ «Сбербанк», ПАТ «ВТБ банк», АТ «БМ Банк», у такій ситуації можуть переслідувати політичні цілі та реалізовувати завдання керівництва країни-агресора.

На 01.10.2016 р. загальні активи банків іноземних банківських груп становили 433 млрд. грн. (34% від загальних активів платоспроможних банків), зобов'язання – 362 млрд. грн. (32,2% від загальних зобов'язань платоспроможних банків). Цей факт дає підстави для висновку про вищу капіталізацію іноземних банків порівняно з вітчизняними.

Як видно з таблиці 2, банки-члени іноземних банківських груп також мають більшу частку високоліквідних активів (грошові кошти та їхні еквіваленти, кошти в інших банках) – 103 млрд. грн., або 23,8% від загальних активів (у банківській системі цей показник становить 19,6%).

Кредитні операції залишаються найвагомимим складником активних операцій іноземних банків – 61%, а їхній загальний обсяг становить 264 млрд. грн. При цьому за 9 місяців 2016 р. обсяг кредитного портфеля банків цієї групи дещо зменшився. Кредитна активність іноземних банків залишається низькою, що зумовлено високою вартістю кредитних ресурсів та обмеженим колом платоспроможних позичальників, які відповідають стандартам кредитної політики міжнародних банківських груп.

Порівняння діяльності банків іноземних банківських груп з іншими групами банків свідчить, що перші мають найбільший обсяг кредитів юридичних осіб, який станом на 01.10.2016 р. становив 215 млрд. грн. (54,5% від загального обсягу кредитів, наданих юридичним особам платоспроможними банками). Меншою мірою іноземні банки націлені на кредитування населення: обсяг таких кредитів становив 49 млрд. грн., або 36,1% від загального обсягу кредитів, наданих населенню платоспроможними банками.

Зазначимо, що банки з державною часткою мають значний портфель цінних паперів (понад 28%), який переважно складається з державних цінних паперів, що рефінансуються НБУ. З іншого боку, частка портфеля цінних паперів у структурі активів банків інших груп, зокрема іноземних банків, не перевищує 5%.

² Зараз основним акціонером ПАТ «Укрсоцбанк» є ABN Holdings S.A. Банк входить до Alfa Group.

³ Акціонер банку з 2003 року – у стадії ліквідації. Зараз банк знаходиться під управлінням Центрального банку Кіпру.

⁴ У другому півріччі 2016 року контрольний пакет банку був придбаний групою українських акціонерів і банк був перейменований в АТ «Альтбанк».

⁵ ABN Ukraine Limited – компанія, що здійснює управління акціями банку, яка входить до складу Alfa Group.

⁶ Зараз банк входить до групи ТАС (власником якої є С. Тігірко).

У структурі зобов'язань усіх банків переважають кошти клієнтів (кошти юридичних та фізичних осіб). Проте найбільшим складником зобов'язань банків-членів іноземних банківських груп та банків із державною часткою є кошти юридичних осіб, тоді як банки другої групи залучають кошти юридичних осіб та населення на паритетних засадах, а клієнтські ресурси банків першої групи переважно формуються за рахунок коштів, залучених від населення, частка яких становила 72,4% (таблиця 3).

Значною державною фінансовою підтримкою скористалися (станом на 01.10.2016 р.) банки першої групи (ПАТ КБ «Приватбанк» – 79,8% від наданих НБУ коштів) та банки з державною часткою (14,4%). Водночас банки іноземних банківських груп мають значну підтримку

акціонерів (контролерів), про що свідчить значний обсяг залучених коштів:

– від інших банків – 67 млрд. грн., або 18,5% зобов'язань (70,1% коштів банків, залучених по банківській системі);

– на умовах субординованого боргу – 16 млрд. грн., або 4,5% зобов'язань (48% субординованого боргу банківського сектору).

Акціонери банків-членів іноземних банківських груп також здійснили внески до їхнього статутного капіталу, у результаті чого його обсяг із початку 2016 року збільшився на 61 млрд. грн., що становить 87% від здійснених внесків до статутного капіталу по системі (по банківській системі цей показник збільшився лише на 70 млрд. грн.). При цьому регулятивний капітал банків іноземних бан-

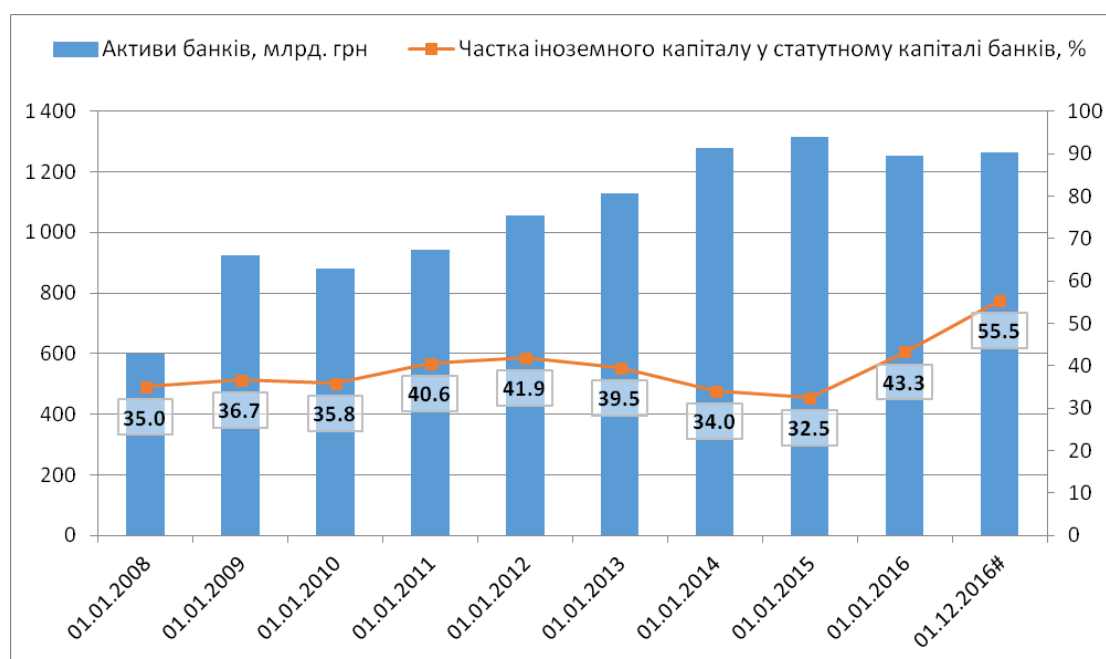

Рис. 1. Динаміка активів та частка іноземного капіталу платоспроможних банків в Україні, 2008–2016 рр.

Джерело: побудовано автором за даними НБУ [2]

Таблиця 2

Структура активів різних груп банків станом на 01.10.2016 р., %

Група	Грошові кошти та їхні еквіваленти	Фінансові активи за справедливою вартістю	Кошти в інших банках	Кредити та заборгованість клієнтів	у т.ч. КЗ юр. осіб	у т.ч. КЗ фіз. осіб	Цінні папери в портфелі на продаж	Цінні папери до погашення	Основні засоби та нематеріальні активи	Усього активів	у т.ч. в іноземній валюті
Банки з державною часткою	13,1	10,2	6,5	34,2	96,7	3,3	28,7	3,2	2,0	100	48,1
Банки іноземних банківських груп	15,5	1,6	8,3	61,0	81,5	18,5	4,7	0,7	3,6	100	51,0
Група I	10,1	6,5	2,6	65,9	86,9	13,1	2,0	0,0	1,7	100	47,3
Група II	16,2	0,8	4,5	57,3	89,2	10,8	3,2	5,4	4,9	100	44,2
Усього щодо платоспроможних банків	13,2	5,7	5,8	53,7	86,9	13,1	11,4	1,5	2,6	100	48,7
Неплатоспроможні банки	1,1	11,6	0,1	51,3	99,7	0,3	0,5	0,0	2,2	100	6,3
Усього	13,0	5,8	5,7	53,7	87,1	12,9	11,2	1,5	2,6	100	47,9

Джерело: розраховано автором за даними НБУ [2]

ківських груп зріс на 7 млрд. грн., тоді як по банківській системі загалом внаслідок збиткової діяльності банків – всього на 13 млн. грн.

За підсумками дев'яти місяців 2016 р. фінансовий результат банківської системи був від'ємний – мінус 12 млрд. грн. За групами банків фінансові результати становили:

- банки з державною часткою – прибуток 117 млн. грн.;
- банки іноземних банківських груп – збиток 11 млрд. грн. (найбільші збитки зафіксовано у банків із російським державним капіталом на ринку України – ПАТ «Промінвестбанк» (4 млрд. грн.), ПАТ «ВТБ БАНК» (6 млрд. грн.), ПАТ «СБЕРБАНК» (3 млрд. грн.);
- група I – збиток 90 млн. грн.;
- група II – збиток 680 млн. грн.

Збиток сформувався за рахунок відрахувань до резервів під можливі втрати від активних операцій, зокрема, за креди-

тами позичальників, платоспроможність яких погіршилася на 37 млрд. грн. При цьому 62% від сформованих резервів накопичили банки іноземних банківських груп (23 млн. грн.).

Зауважимо, що, як і раніше, процентні доходи залишаються основною статтею доходів банків. За фінансовими результатами третього кварталу 2016 р. найбільше процентних доходів серед платоспроможних банків нараховано банками іноземних банківських груп (34,2%), а також банками групи I (31,9%) та банками з державною часткою (27,8%). Лідерство серед банків іноземних банківських груп спостерігається щодо отримання найбільшого обсягу осіб процентних доходів та сплати найменших процентних витрат за кредитно-депозитними операціями з юридичними особами (рис. 2). Таким чином, можна дійти висновку щодо високої економічної ефективності цих операцій внаслідок формування значної процентної маржі. Варто зазначити, що банки

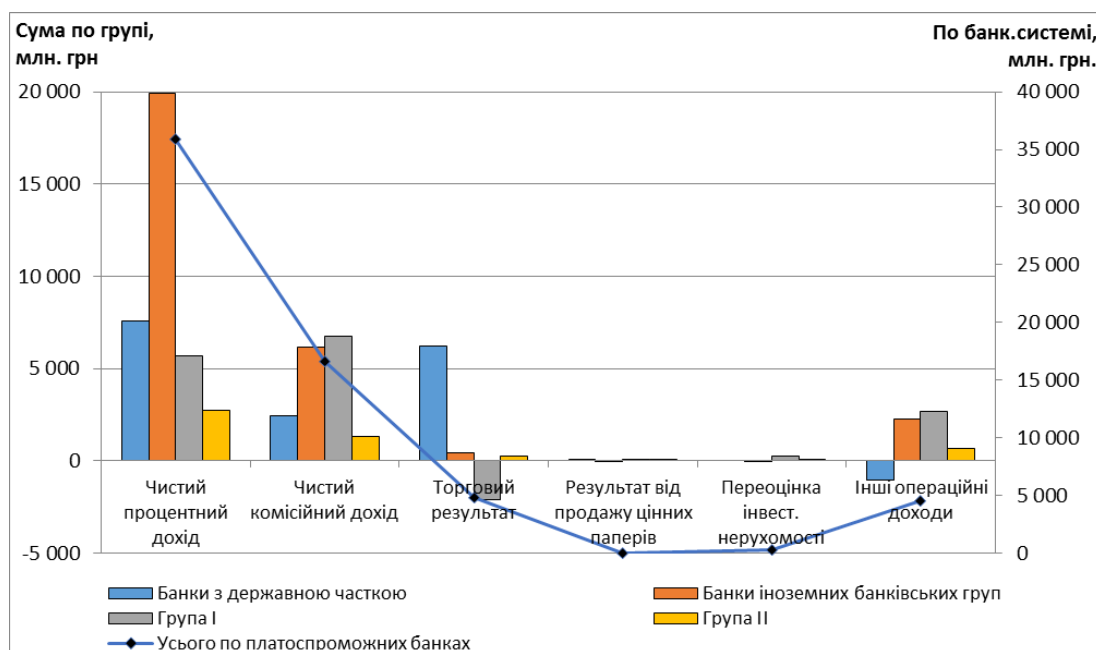

Рис. 2. Фінансові результати платоспроможних банків в Україні за 9 міс 2016 р.

Джерело: побудовано автором за даними НБУ [2]

Таблиця 3

Структура зобов'язань різних груп банків на 01.10.2016 р., %

Група	Кошти, отримані від НБУ	Кошти банків	Кошти клієнтів	у т.ч. кошти юридичних осіб	у т.ч. кошти фізичних осіб	Емітовані банком боргові цінні папери	Інші залучені кошти	Субординований борг	Усього зобов'язань	у тому числі в іноземній валюті
Банки з державною часткою	1,1	4,4	68,5	61,8	38,2	0,0	23,5	1,6	100,0	67,0
Банки іноземних банківських груп	0,4	18,5	72,4	57,4	42,6	0,9	0,5	4,6	100,0	54,5
Група I	6,7	2,9	80,1	27,6	72,4	3,4	2,6	2,8	100,0	51,9
Група II	0,0	4,0	84,9	50,0	50,0	2,4	1,2	5,1	100,0	55,5
Усього щодо платоспроможних банків	2,5	8,5	74,0	48,8	51,2	1,4	8,9	3,1	100,0	58,0
Неплатоспроможні банки	66,4	2,0	10,7	33,5	66,5	0,1	17,8	0,6	100,0	8,8
Усього	3,7	8,4	72,8	48,8	51,2	1,4	9,0	3,0	100,0	57,1

Джерело: розраховано автором за даними НБУ [2]

I групи лідирують щодо нарахованих доходів від операцій з фізичними особами (понад 55,3% процентних доходів), проте ці кошти є досить дорогим ресурсом.

Таким чином, основні причини збитковості банків-членів іноземних банківських груп за підсумками 9 місяців 2016 р. – значні суми відрахування до резервів, а також порівняно високі адміністративні витрати.

Вважаємо, що основними ризиками, на які наражаються банки іноземних банківських груп, є ризики структури власності. Так, можна очікувати, що за підсумками 2016 р. зарубіжні материнські компанії прийматимуть рішення щодо можливості продажу їхніх українських активів. Ця стратегія може бути реалізована шляхом повного продажу дочірніх банків в Україні або продажу лише частини проблемних активів.

Проте сьогодні банківський ринок працює не досить ефективно, тому, напевно, і здійснити продаж активів у цьому секторі економіки можна буде або зі значним дисконтом, або зі збитками. Зауважимо, що виставлені на продаж протягом уже кількох років банківські установи ще й досі не знайшли своїх покупців. Оскільки іноземні банківські групи є системоутворювальним елементом національної банківської системи, їхні негативні очікування «тягтимуть вниз» весь банківський сектор.

Вищезазначене, на думку автора, свідчить про те, які непередбачувані ризики національної банківської системи може спричинити діяльність банків іноземних банківських груп.

Висновки

Рівень довіри до банків з іноземним капіталом в Україні вищий, ніж до вітчизняних банківських установ та банківської системи України загалом. Свідченням цього є постійне зростання обсягів активів та частки іноземного капіталу на фінансовому ринку України.

Якість активів, зобов'язань, структура власного капіталу банків, що входять до іноземних фінансових груп, краща, ніж у банків із державною участю та банків I і II груп. Іноземні банки становлять менше загроз для стабільності українського банківського сектору з позиції якості активів та зобов'язань, ніж вітчизняні банки.

Власники (контролери) окремих банків-членів іноземних банківських груп (наприклад, ПАТ «ВТБ Банк», ПАТ «Сбербанк», АТ «ОТП Банк») також є власниками інших фінансових установ в Україні (зокрема, кредитних спілок, ломбардів, лізингових компаній, страхових компаній, установ накопичувального забезпечення). Як наслідок, також актуалізується завдання консолідованого нагляду за такими фінансовими конгломератами.

Список використаних джерел:

1. Банківські групи [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=81452&cat_id=57513. – (дата звернення 01.05.2017). – Назва з екрану.
2. Показники банківської системи [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442. – (дата звернення 01.05.2017). – Назва з екрану.
3. Аналітичний огляд банківської системи України за I півріччя 2016 року [Електронний ресурс] // Національне рейтингове агентство «Рюрік». – Режим доступу: http://www.rurik.com.ua/documents/research/bank_system_2_kv_2016.pdf. – (дата звернення 01.05.2017). – Назва з екрану.
4. Cross-Border Banking in Europe: Implications for Financial Stability and Macroeconomic Policies / F. Allen, T. Beck, E. Carletti, Ph. R. Lane, D. Schoenmaker, W. Wagner. // Centre for Economic Policy Research. – London : CEPR, 2011 – 133 p.
5. Morra C.B. The consolidated supervision in the age of the SSM [Electronic resource] / Concetta Brescia Morra // Banking Union Conference. – Electronic data. – [Frankfurt, 2016]. – Mode of access: World Wide Web: http://www.ilf-frankfurt.de/uploads/media/Conference_on_Banking_Union_2016_all_presentation.pdf. (viewed on May 01, 2017). – Title from the screen.
6. Берегуля О. Банківські групи України. Перші кроки до запровадження консолідованого нагляду / О. Берегуля // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 6. – С. 37–38.
7. Карчева Г.Т. Проблеми забезпечення фінансової стійкості банківської системи України в умовах макроекономічної нестабільності / Г.Т. Карчева // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2016. – Т. 21. – № 5 (47) – С. 146–150.
8. Савченко Т.Г. Розвиток консолідованого банківського нагляду на основі імплементації міжнародного досвіду визначення системно важливих банків // Т.Г. Савченко, Л.М. Миненко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2016. – № 18. – С. 128–131.
9. Шумська С.С. Тенденції розвитку та стійкість банківської системи України // С.С. Шумська, Д.В. П'ятницький // Управління розвитком. – 2015. – № 3 (181). – С. 7–19.
10. Шевчук А.М. Банківські ризики: міжнародні та вітчизняні стандарти / А.М. Шевчук // Економічний аналіз. – 2016. – Т. 24. – № 2. – С. 38–42.
11. Фрост С.М. Настольна книга банківського аналітика: Гроші, ризики і професійні прийоми / С.М. Фрост ; пер. з англ. ; за наук. ред. М.В. Рудя. – Дніпропетровськ : Баланс Бізнес Букс, 2006. – 672 с.

Анотація. Иностранные банковские группы играют важную роль в глобализированной мировой финансовой системе. Статья направлена на оценку влияния банков-членов этих групп на банковскую систему Украины. Проведенный структурный анализ качества активов, пассивов и финансовых результатов банков иностранных банковских групп дает возможность оценить влияние на национальную банковскую систему консолидированного зарубежного банковского капитала и выявить риски такого воздействия.

Ключевые слова: иностранные банковские группы, банки, финансовые показатели деятельности иностранных банков, риски банковской системы.

Summary. Foreign banking groups are playing an important role in a world's globalized financial system. The purpose of this article is to assess the influence of banks belonging to these groups on the Ukraine's banking system. It contains the findings of the structural analysis of the quality of assets, liabilities and financial results of the banks of foreign banking groups. This analysis makes it possible to assess the impact of consolidated foreign banking capital on the national banking system and identify the risks posed by such an impact.

Key words: foreign banking groups, banks, financial indicators of the activity of foreign banks, risks faced by banking system.